

Daniël

Luisterend leven

De reeks 'Luisterend leven' brengt mediteren over en bestuderen van de Schrift bij elkaar. De serie begeeft zich in het spoor van het belijden van de kerk der eeuwen. In de gekozen opzet is aansluiting gezocht bij de Apostolische Geloofsbelijdenis. Zo komen de hoofdthema's aan de orde, waarin het hart van het christelijk geloof klopt.

De studies zijn eerst toegespitst op de persoonlijke overdenking en vervolgens op het gebruik in bijbelkringen.

Ook voor de voorbereiding van preken bieden deze studies veel aanknopingspunten.

'Luisterend leven' staat onder redactie van drs. A. Romkes en ds.ir. N.M. Tramper.

Reeds verschenen:

Niek Tramper, *Psalmen. Dicht bij God wonen* (4^e druk)

Age Romkes, *Matteüs. Thuiskomen in het Rijk van God* (3^e druk)

Bernhard Reitsma, *Romeinen. De kracht van Gods genade* (3^e druk)

Pieter L. de Jong, *Genesis. Het begin van alles* (2^e druk)

Harald Overeem, *Kolossenzen. Met Christus geborgen in God* (2^e druk)

Hetty Lalleman-De Winkel, *Ezechiël. Van dood naar opstanding*

Nelly van Kampen-Boot, *1 Petrus. Vreemdelingen ver van huis*

Ad Verwijs, *Handelingen. Werk aan de Weg*

Jan van der Wolf, *1 Korintiërs. Liefde leren leven*

Age Romkes, *Openbaring. Uitzicht op het Rijk van God* (2^e druk)

Harald Overeem, *Exodus. Bevrijd om God te dienen*

Paul Kurpershoek, *Rechters. Simson, over roeping, liefde, wraak en oordeel*

Meer informatie over deze reeks kunt u vinden op
www.bijbelstudieboeken.nl

Niek Tramper

Daniël

Durf te vertrouwen

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Mulder van Meurs, Amsterdam

ISBN 978 90 239 2719 8

NUR 707

© 2013 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Woord vooraf	7
I Aanwijzingen voor het luisterende leven	9
II Inleiding op het boek <i>Daniël</i>	14
1. Overgave en verzet <i>Daniël 1</i>	18
2. Een droom die geen bedrog is <i>Daniël 2</i>	29
3. Vertrouwen volhouden onder dreiging <i>Daniël 3</i>	41
4. Brief van de koning <i>Daniël 4</i>	52
5. Uitgefeest <i>Daniël 5</i>	65
6. Ten dode opgeschreven en toch veilig <i>Daniël 6</i>	76
7. De Vredevorst en de dreigende dieren <i>Daniël 7</i>	89
8. Een ondraaglijk geheim <i>Daniël 8</i>	103
9. Gebed dat de hemel in beweging brengt <i>Daniël 9</i>	115
10. De finale <i>Daniël 10-12</i>	129
Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	144

Ik geloof in God de Vader, de Almachtige,
Schepper van de hemel en de aarde.

En in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Heere,
die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria,
die geleden heeft, onder Pontius Pilatus is gekruisigd, gestorven, en
begraven, neergedaald in de hel,
die op de derde dag is opgestaan van de doden,
die is opgevaren naar de hemel en **zit aan de rechterhand van God,
de almachtige Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de
levenden en de doden.**

Ik geloof in de Heilige Geest;
ik geloof de heilige, algemene, christelijke kerk, de gemeenschap der
heiligen,
de vergeving van de zonden,
de wederopstanding van het vlees
en het eeuwige leven.

Woord vooraf

Dit boek kwam deels tot stand op regenachtige dagen van een vakantie in Normandië. Tijdens die vakantie bezochten we de plaatsen die bekend zijn geworden vanwege de slag om Normandië in 1944. Het Mémorial in Caen maakt het onvoorstelbare van de Tweede Wereldoorlog op indrukwekkende manier tastbaar. De onbeschrijfelijke genocide op het Joodse volk in bijna alle delen van Europa krijgt daar een stem en een gezicht. De eeuwenlange Joodse ballingschap onder de volken hield mij opnieuw erg bezig. Verschillende voorbeelden en verhalen in dit boek zijn daarom ontleend aan deze periode in de wereldgeschiedenis.

In de gemeente van Vlaardingen hield ik een serie preken over Daniël. Ik was er bijna acht jaar predikant. Mij trof altijd de grote aandacht en de moed om de soms lange preken te blijven volgen. Graag draag ik dit boek op aan deze gemeente, die mij met haar luistervardigheid gestimuleerd heeft om zelf aandachtig te luisteren naar de Schriften.

In 2011 vormden bijbelstudies uit Daniël de grondtoon voor de conferentie van de Europese Evangelische Alliantie (EEA) in Bad Liebenzell, waaraan ik leiding gaf.

Oorspronkelijk was ds. Pieter van Kampen gevraagd om dit deel over Daniël in de serie ‘Luisterend leven’ te schrijven. Pieter was er net aan begonnen toen hij ziek werd. Zijn sterven was voor hem bevordering tot heerlijkheid, en voor ons een groot verlies. Vaak gaf ik samen met hem cursussen en bijbelstudies. Van sommige van zijn aantekeningen heb ik dankbaar gebruikgemaakt.

Verschillende mensen hebben mij geholpen met het totstandkomen van de eindversie en ik wil hen van harte bedanken. Age en Leny Romkes, mijn dochter Gerdien Tramper-Stranders en schoondochter Tamar Boss hebben gedeelten meegelezen en commentaar gegeven. Mijn vrouw Jenny las het helemaal mee. Eline de Graaf, die mij een

tijd heeft geassisteerd bij de EEA, was spontaan bereid de hele tekst te screenen. Arjen van Trigt van uitgeverij Boekencentrum kwam ooit met het idee voor de serie 'Luisterend leven'. Zijn aanmoediging en geduld waren voor mij en andere auteurs belangrijk.

De lezeres vergeeft mij hopelijk dat vanwege de leesbaarheid vaak de mannelijke persoonsvorm is gebruikt terwijl daarbij ook de vrouwelijke is bedoeld.

Bijbelvertalingen worden als regel afgekort weergegeven: (H)SV voor (Herziene) Statenvertaling, NBV voor Nieuwe Bijbelvertaling. Ik heb ervoor gekozen de HSV als basistekst te gebruiken, omdat deze dicht bij de grondtekst blijft, ook in zijn onbegrijpelijkheid. Wat betreft de naam Heer, Here of Heere, heb ik me daarom ook aan de HSV gehouden. Er kan niet meer of minder gewicht of heiligheid aan de schrijfwijze van Gods naam worden toegeschreven. Ik hoop dat ik met dit boek iets kan doorgeven van wat ik zelf in mijn studententijd tot mijn verrassing ontving: ontzag voor de levende God en dankbaarheid voor zijn genade.

Gouda, 4 mei 2013
Ds. Niek Tramper

I AANWIJZINGEN VOOR HET LUISTERENDE LEVEN

God kennen

God is hoorbaar en zichtbaar in de wereld om ons heen. In de natuur heeft Hij zijn handtekening gezet (zie Ps. 8). Het kleine insect onthult de ragfijne precisie van de Instrumentmaker. Sneeuwtoppen reflecteren zijn grootheid en zuiverheid. Storm en bliksem herinneren aan zijn verwoestende kracht. In de natuur zien we God als in een gebroken spiegel. We weten nog niet wie Hij werkelijk is. Is Hij een mystieke gloed die door alles heen gloeit: de hemel, de aarde, de mensen en de bomen? Of is Hij de oneindig verre en ondoorgrondelijke, die op afstand zijn wil aan mensen oplegt?

Niet alleen de natuur, ook de geschiedenis laat ons iets van God zien. Maar wat in de geschiedenisboekjes staat, is lang niet altijd het spoor dat Gods vinger door de tijd trekt. De geschiedenis onthult niet alleen Góds daden, maar ook de hoogte en diepte van de mens en de afgronden van demonische machten.

In wat wij persoonlijk ervaren, mogen we dikwijls de hand van God zien. Maar er is geen isgelijkteken tussen onze levensgeschiedenis, onze ervaringen en gevoelens, en Gods hand.

God spreekt

God laat zich vooral kennen in wat Hij *zegt*. Hij spreekt nog steeds tot ons in wat Hij vroeger heeft gesproken. Hij heeft zich in de loop van de geschiedenis geopenbaard aan mensen, zoals Abraham, Mozes, David, Jesaja, Mattheüs, Paulus en veel andere profeten en apostelen. Zij zijn getuige geweest van Gods stem en zijn er diep door aangeraakt. Onder de leiding van de Heilige Geest is de openbaring van God door de eeuwen heen opgeschreven. De verzameling boeken die zo is ontstaan noemen wij de Bijbel.

In de Bijbel ontmoeten we God zoals Hij werkelijk is, hoewel we Hem ten diepste niet kunnen begrijpen. We kunnen Hem loven en tot Hem bidden, of over Hem nadenken. Maar God is veel groter dan wij met ons verstand of gevoel kunnen bevatten. Naarmate Hij zich meer

laat kennen, zal het ontzag voor Hem groeien.

Dit boekje is een handreiking voor *luisterend leven*, leven met een open oor voor wat God tot ons te zeggen heeft. Dit wordt in elk hoofdstuk op twee manieren uitgewerkt: eerst voor persoonlijke overdenking en daarna voor een bijbelkring. Deze twee delen vullen elkaar aan. Het persoonlijk luisteren vormt een goede voorbereiding op de bijbelkring. Omgekeerd zal bij de kringstudie ieders persoonlijke voorbereiding meeklinken, zonder dat alles wat ieder in zijn of haar 'stille tijd' ontdekt heeft uitvoerig besproken wordt.

Persoonlijk luisteren

Elk hoofdstuk begint met een paar gedeelten voor persoonlijke 'stille tijd', dat is een afgezonderde tijd op een stille plek om God *te laten* spreken door zijn Woord, om te bidden en na te denken. Het is niet altijd eenvoudig om los te komen van de dagelijkse beslommeringen, om de stroom van gedachten in te dammen.

Gebedshouding

Het gebed is niet het gemakkelijkste onderdeel van de 'stille tijd'. Vaak worden onze gedachten afgeleid. Een goede lichaamshouding bevordert de concentratie: rustig zitten of staan, eventueel de handen gevouwen. Open handen, met de handpalmen naar boven, zijn een teken van afhankelijkheid en verwachting.

Het is goed om van tevoren kort over ons gebed na te denken. Waarvoor willen we danken of bidden? Een goed middel om geconcentreerd te bidden, is het gebed opschrijven. De eeuwen door hebben mensen dit gedaan. We kunnen nog steeds veel van *hen* leren.

Elk stil moment van Woord en gebed is een plek van rust in de drukte van de week, een oase in ons soms zo chaotische leven. Er wordt tijd uitgetrokken om na te denken over het leven, om te horen wat God van ons vraagt, om te belijden wat scheefgetrokken is in ons bestaan. Het is goed om iets van wat we beluisteren en belijden *op te schrijven*.

ven. Augustinus, die leefde rond het jaar 400, heeft al schrijvend zijn omgang met God onder woorden gebracht. Daaruit zijn de *Belijdenissen* voortgekomen, die tot op de dag van vandaag voor veel mensen een bron van troost zijn.

Voor elk meditatief moment worden enkele aanwijzingen gegeven. Voor elke aangegeven 'dag' van het eerste deel van een bijbelstudie kun je een half uur tot drie kwartier uittrekken, en dat bijvoorbeeld driemaal per week. Of je kunt gedurende een week dagelijks aandacht geven aan één van de vragen of gebedspunten behorende bij één dag. Het is belangrijk om een goed plan te ontwikkelen met vaste momenten in de week en je er dan ook aan te houden.

De meditatieve momenten vormen de stille, persoonlijke voorbereiding op het *samen luisteren* in de kring. Overdenking en studie sluiten op elkaar aan. Persoonlijke overdenking effent de weg naar meer intensieve studie.

Leren mediteren

Mediteren of overdenken betekent dat we onze gedachten laten gaan over een woord of een stukje tekst. Associaties worden opgeroepen, beelden, gevoelens, situaties in ons leven. Hebben we er moeite mee? Worden we er blij van? Hoe klinkt Gods stem erin door?

** mediteren over een woord of een stukje tekst*

Laten we Daniël 1:21 nemen: 'En Daniël bleef tot het eerste jaar van koning Kores.' Het woordje *bleef* nodigt uit tot verder nadenken. Je zou daarover verder kunnen mediteren, bijvoorbeeld als volgt:

Daniël bleef op zijn post, hij bleef overeind, terwijl een machtige koning verdween. Hij bleef, terwijl een heel rijk onderging...

Wat betekent blijven? Dat je er echt bent; dat je met aandacht ergens bent; dat je niet denkt aan weggaan...

Kom je ergens om te blijven, of kom je om weer weg te gaan? Juist als je weet dat je een keer weggaat, kun je aandacht geven aan blijven. Blijven is rust, blijven is aandacht, blijven is ook

geschenk. Er is veel onrust, veel gejaagdheid. Je ziet wisselende tonelen in de wereld om je heen. Je merkt het bij recepties. Je gesprekspartner kijkt over je schouder alweer uit naar iemand anders...

Herken ik die onrust, dat ik misschien nog niet de goede keuze heb gemaakt? Blijf ik bij mijn gegeven woord? Houd ik me aan mijn beloften? Wat is de reden dat Daniël zo standvastig bleef? Hij wandelde met God. Hij putte steeds weer kracht uit de omgang met God...

Het leven is als een rivier waarin alles voorbijdrijft, nee, we zijn zelf die rivier. Jezus zegt: 'Wie zijn leven zal verliezen, die zal het vinden.' Misschien is dát het geheim van blijven.

Enzovoort. Het kan helpen om je gedachten voor jezelf op te schrijven.

** mediteren door vragen te stellen over een groter gedeelte*

We kunnen ook mediteren door onszelf vragen te stellen bij een bijbelgedeelte. Bijvoorbeeld: hoe komt God in dit gedeelte naar voren? Of: welke gedachten en gevoelens van de schrijver kan ik ook op mezelf toepassen? In elk bijbelgedeelte kunnen we als het ware God ontmoeten en twee dingen aan Hem vragen: 'Wie bent U?' en 'Wat wilt U dat ik doen zal?' (vgl. Hand. 9:3-6).

** schrijvenderwijs bidden of zingen*

Een andere vorm van mediteren is een stukje tekst in eigen woorden opschrijven. Zo kunnen we een gedeelte uit de Bijbel gebruiken om onze gedachten en gevoelens voor God neer te leggen. Door te schrijven kunnen we ook bidden of zingen!

Samen luisteren

In het tweede deel van elke studie wordt een handvat gegeven voor het *samen* luisteren naar het Woord van God, in het verband van een bijbelstudiekring. Een verhaal of een stukje bezinning vormt de introductie. De aantekeningen bij de verzen helpen bij de voorbereiding van de kringstudie en de vragen dienen om het gesprek op gang

te brengen. In het luisteren naar de Bijbel en naar elkaars inzichten ontdekken we de stem van God.

De vragen zijn telkens in twee groepen ingedeeld onder de kopjes *Luisteren naar de tekst* en *Luisteren en horen*.

Bij de eerste reeks van vragen gaat het vooral om grondig lezen van de tekst. Begrijpen we wat er gezegd wordt? Wat is de boodschap van het gedeelte? Wat heeft de schrijver, en daarachter, wat heeft de Heilige Geest er in dié omstandigheden mee willen zeggen?

Bij de tweede groep vragen slaan we de brug naar onze eigen situatie. Wat is de blijvende betekenis van dit gedeelte? Wat is de relevantie voor ons leven? Wat zou de uitwerking van deze bijbelstudie kunnen zijn op mijn beleving, denken, spreken en handelen?

De vragen nodigen uit tot het uitwisselen van gedachten om elkaar te helpen groeien in geloof en gehoorzaamheid. De vragen willen stimuleren tot zelfstandig bijbelonderzoek en tot een goed gesprek rondom de Bijbel.

Zie voor meer aanwijzingen bij het lezen en bestuderen van de Bijbel in kringverband: Niek Tramper, *Het Woord in ons Midden*.

In de werkplaats van de Heilige Geest

De studies zijn ook geschikt als voorbereiding op een preek, een meditatie of een bijbelstudie voor een grote groep. Al mediterend en studierend komt de voorganger de werkplaats van de Heilige Geest binnen en vindt er het nodige gereedschap om zich voor te bereiden op de verkondiging. Want zelf intens luisteren gaat vooraf aan het spreken.

II INLEIDING OP HET BOEK DANIËL

Er is in de loop van de geschiedenis enorm veel over Daniël geschreven, vanaf het allereerste commentaar van de hand van Hippolytus van Rome (omstreeks 200 A.D.) tot en met de meest recente verklaringen die je op internet kunt lezen. Een onafzienbare rij van interpretaties en visies die elkaar op menig punt tegenspreken. Wie ben ik dat ik dit allemaal kan overzien, samenvatten en er ook nog conclusies aan verbinden? Ik doe een poging de keuzes die ik heb gemaakt bij de uitleg hier kort toe te lichten.

Eén auteur: Daniël

De auteur Daniël ('God is mijn rechter') is in de eerste zes hoofdstukken voornamelijk in de 'hij-vorm' aanwezig, in de laatste zes hoofdstukken in de 'ik-vorm'. Het karakter van het eerste deel is meer historisch, dat van het tweede deel is meer profetisch en visionair. Daarom, en om nog veel andere redenen, vinden veel uitleggers één auteur onwaarschijnlijk. Bovendien zeggen ze dat het tweede deel duidelijk verwijst naar een moeilijke periode in de geschiedenis van Israël: de tijd van onderdrukking door de Syrische vorst Antiochus IV Epifanes (175-164 v.Chr.). Hij schafte de offers af en ontwijdde de tempel door er een beeld van de Griekse god Zeus neer te zetten. Waarschijnlijk is het boek in die periode ontstaan en heeft een vrome auteur de figuur van Daniël-in-ballingschap gebruikt om zijn geschrift kracht bij te zetten, zo is de gedachte van veel exegeten. Zo'n auteur wordt een *pseudepigraaf* genoemd. Er zijn veel van zulke pseudepigrafen bekend uit de eerste eeuwen voor Christus en uit de eerste eeuwen van de jaartelling.

Toch overtuigen al deze argumenten niet. Er is juist een duidelijke samenhang in het boek. De gebeurtenissen onderstrepen de visioenen en omgekeerd. Daniël moet de dromen en visioenen hebben opgeschreven in de 'ik-vorm', maar wat er onder de verschillende vorsten gebeurde, is objectiever beschreven in de 'hij-vorm'.

Het is mogelijk dat het boek Daniël pas zijn definitieve vorm heeft gekregen in de tweede eeuw voor Christus. In dat geval zijn de ver-

schillende delen mondeling en in kleinere geschriften overgeleverd, maar er is geen reden om aan de ene auteur Daniël te twijfelen. Hij kwam vermoedelijk uit een vooraanstaande familie in Jeruzalem en is als jonge en veelbelovende student omstreeks 597 voor Christus naar Babel gevoerd en tot aan zijn dood (\pm 530 v.Chr.?) daar gebleven. Zijn geschriften zijn na zijn dood verzameld en gebundeld tot één boek, dat later als gezaghebbend werd ervaren door de Joodse gemeente. Dat gezag werd niet toegekend aan allerlei kleinere geschriften die rondom het boek Daniël ontstonden, zoals: *Het gebed van Azarja*, *Het verhaal van Susanna*, *Daniël en Bel*, en *Daniël en de draak*.

Het vooruitzicht van de stad van God

Nebukadnezar zag in een droom een beeld dat uit vier lagen van verschillende materialen bestond en dat vermorzeld werd door een steen die werd losgemaakt zonder dat er een mensenhand aan te pas kwam (Dan. 2). De steen besloeg ten slotte de hele wereld. De vier lagen corresponderen met de vier dieren die Daniël later in een droom na elkaar ziet (Dan. 7). Het visioen van de ram en de bok (Dan. 8) is weer een uitwerking van die droom. De hoofdstukken 10-12 gaan vooral over de laatste periode, de heerschappij van Antiochus IV. Hij is de bruto die alles vernielt wat kostbaar en heilig is. Maar hij zal van het toneel verdwijnen. De Mensenzoon (Dan. 7:13) zal komen als de Gezant van God om het kwaad te oordelen en een eeuwig rijk van vrede te stichten.

Daniël is een profetisch boek en een wijsheidsboek. De intense omgang met God geeft Daniël een diep inzicht in de werkelijkheid en de komst van Gods Vrederijk. Het doel van het boek is niet een accurate geschiedschrijving te geven, al zijn de details altijd wel te verbinden met wat we uit buiten-bijbelse bronnen weten, zoals de geschriften van Flavius Josephus, Hieronymus, Xenophon en Herodotus. In de Hebreeuwse Bijbel wordt het boek Daniël tot de Geschriften gerekend, en staat het tussen de boeken Esther en Ezra in.

De juiste houding bij het bestuderen van het boek is volgens Calvijn die van eerbiedig luisteren. Verschillende teksten blijven raadselachtig en over hun uitleg zijn talloze bladzijden geschreven. Maar we moeten niet willen inbreken in de geheimen van God. Het boek heeft

vooral een pastorale bedoeling. Het historische deel is een uitnodiging om het geloof in de levende God te blijven volhouden en verantwoordelijkheid te dragen in de samenleving. De visioenen willen troost en perspectief bieden en de kinderen van God aansporen staande te blijven in de stormen van de tijd. Zij worden voortdurend op de proef gesteld door de verwarrende aaneenschakeling van wereldrijken en ze lijden onder de heerszucht van tirannen. Maar God gebruikt het steigerwerk van de geschiedenis om de eeuwige stad van vrede te stichten waarvan Hij de Kunstenaar en Inspirator is.

Daniël en de geschiedenis van zijn tijd

Misschien helpt een overzicht van de geschiedenis (voor zover ons dat bekend is) de vele namen en datumaanduidingen een plek te geven.

- 605-562 Nebukadnezar koning van Babylon
- 597 Jeruzalem door Nebukadnezar belegerd, eerste Babylonische ballingschap; wegvoering van Jozachin en vermoedelijk ook Daniël
- 586 Tweede belegering van Jeruzalem, Jeruzalem verwoest, tweede Babylonische ballingschap
- 562-539 Amel-Marduk (Evil-Merodach, in Dan. 5 Belsazar genoemd), Neglissar, Nabonides, koningen van Babylon
- 553-539 Belsazar (waarschijnlijk niet degene die in Dan. 5 wordt genoemd) viceregent van Babylon, naast Nabonides
- 539 Cyrus de Grote (HSV: Kores) van Medië veroverd met zijn generaal Gobryas (Darius genoemd in Dan. 6) het Babylonische Rijk
- 539-530 Cyrus de Grote koning van de Meden en Perzen
- 538 Cyrus de Grote staat de Joden toe terug te keren naar Jeruzalem
- 530-522 Cambyses koning van de Meden en Perzen
- 522-486 Darius koning van de Meden en Perzen
- 490 Slag bij Marathon: de Grieken verslaan de Perzen
- 486-465 Xerxes (Ahasveros, zie Esther) koning van de Meden en Perzen
- 465-424 Artaxerxes koning van de Meden en Perzen